

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

DIAGNOSTIKA ZÁJMŮ V OBDOBÍ PUBESCENCE

Vedoucí práce: Mgr. Iva Žlábková

Autor práce: Lenka Vaňásková
Studijní obor: Pedagogika volného času
Forma studia: prezenční
Ročník: třetí

2008

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

23. června 2008

vlastnoruční podpis studentky

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Ivě Žlábkové za velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při zpracování práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 ZÁJMY	7
1.1 Různá pojetí zájmu.....	7
1.2 Funkce, formování a vývoj zájmů.....	8
1.3 Dělení zájmů	10
1.4 Zájmy a z nich vyplývající orientace zájmových činností	11
1.5 Zájmová činnost jako součást volného času a její funkce.....	12
1.6 Přehled institucí nabízející zájmové činnosti	14
1.6.1 Školní družiny a školní kluby	14
1.6.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	15
1.6.3 Sdružení dětí a mládeže	16
2 OBDOBÍ PUBESCENCE A CHARAKTERISTIKA JEHO ZÁJMŮ	17
2.1 Pubescence a její tělesné a psychické změny	18
2.2 Prostředí ovlivňující socializaci pubescenta	19
2.3 Zájmy v období pubescence.....	21
2.4 Základní školy, sdružení a organizace jako činitelé rozvoje zájmů u pubescentů.....	22
2.5 Vliv vrstevnické skupiny na utváření a vývoj zájmů a patologické jevy u pubescentů.....	24
2.6 Zájmová činnost jako prevence sociálně patologických jevů u pubescentů	26
3 DIAGNOSTIKA ZÁJMŮ V OBDOBÍ PUBESCENCE	27
3.1 Vymezení pojmu pedagogicko-psychologická diagnostika	28
3.2 Etapy diagnostického postupu a pojem diagnóza	29
3.3 Diagnostika motivační oblasti osobnosti žáka	30
3.3.1 Diagnostika potřeb	31
3.3.2 Diagnostika postojů a hodnotové orientace žáka	32
3.3.3 Diagnostika zájmů.....	33
3.4 Problematika diagnostiky zájmů v souvislosti s profesní přípravou pubescentů.....	34
3.5 Využití diagnostiky zájmů v institucích nabízející zájmové činnosti	35
ZÁVĚR	37
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	39
SEZNAM PŘÍLOH	41
PŘÍLOHY	42
ABSTRAKT	43
ABSTRACT	44

ÚVOD

Práci, zabývající se problematikou diagnostiky zájmů v období pubescence, jsem se rozhodla vypracovat na základě své zkušenosti a současné práce s pubescenty v oblasti zájmové a volnočasové činnosti. Sama jsem měla možnost si vyzkoušet, jak složité může být najít si cestu k některým jedincům a zaujmout je pro činnost. Zjistila jsem, jak je složité nabídnout dospívajícím činnost, která by pro ně byla atraktivní a zároveň je něčím obohatila. Výše zmíněné řádky souvisí se zájmovým zaměřením mladých lidí a to je důvod, proč jsem se rozhodla zabývat v bakalářské práci tímto tématem.

Dnešní mládež má možnost vybírat si ze širokého spektra zájmových činností, jejichž prostřednictvím mohou realizovat své zájmy a dále je rozvíjet. Bohužel v současném školství se nevěnuje problematice zájmů taková pozornost, jako samotnému učivu, a to i přesto, že tyto dvě složky spolu těsně souvisí a navzájem se ovlivňují. Z těchto důvodů je cílem této práce zmapovat problematiku diagnostiky zájmů v období pubescence, blíže představit jednotlivá témata, která s tímto souvisí a poukázat na důležitost diagnostiky zájmů ve výchovně vzdělávacím procesu. Práce je zaměřena pouze teoreticky, kterou bych případně v budoucnosti ráda rozvedla i do části praktické.

Informace do této práce jsem čerpala především z knih týkajících se pedagogiky volného času (J. Pávková, B. Hofbauer), z vývojové psychologie (Vágnerová) a z publikací týkajících se pedagogicko-psychologické diagnostiky (P. Dittrich, V. Hrabal, M. Dvořáková).

Práce je rozdělena do tří částí, které jsou zaměřeny teoreticky. První část pojednává o zájmech obecně z pohledu psychologického a pedagogického, funkcí, formování a jejich vývojem. Dále udává možnosti dělení zájmů podle jednotlivých aspektů dle Pávkové. Závěr části se zabývá zájmovými činnostmi a institucemi, které je nabízí.

Část druhá představuje problematikou zájmů u pubescentů. V úvodu jsou popisovány tělesné a psychické změny charakteristické pro toto období. Dále se zabývám vývojem zájmů v tomto období a jejich zaměřeností na jednotlivé

aktivity. To dávám do souvislostí s potřebou sociálního kontaktu, která je jedním z hlavních znaků pubescence. V závěru této části pojednávám o problematice sociálně patologických jevů u pubescentů a možnostech zájmových činností jako prevencí před tímto negativním jevem.

Ve třetí a současně závěrečné části, se zabývám možnostmi diagnostiky zájmů v rámci pedagogicko-psychologické diagnostiky, představuji konkrétní metody sloužící ke zjišťování zájmů a popisuji souvislost mezi profesní přípravou a zájmy žáků.

1 Zájmy

Zájmy jsou projevem potřeb člověka. Na úvod je důležité definování zájmu jako společenského jevu, který můžeme chápat dvojitým způsobem. Zájem o něco a zájem na něčem neboli v zájmu něčeho. V prvním případě zájem zahrnuje proces poznávání a osvojování si něčeho. Ten hraje významnou roli v pedagogice. Druhé pojetí představuje proces, ve kterém směřujeme k určitému cílovému stavu nebo k určité kvalitě. Obě tato pojetí se prolínají, avšak dále se budeme zabývat především prvním pojetím zájmu.¹

Psychologický slovník definuje zájem jako: „*Schopnost trvalejšího zaměření, soustředění na určitou činnost, s výrazným emočním doprovodem. Stimuluje myšlení, paměť, vůli a jiné psychologické procesy.*“²

Zájmy úzce souvisí s celkovým zaměřením osobnosti a jsou charakterizovány jako potřeby zabývat se nějakými, relativně dlouhodobými, činnostmi nebo předměty. Pokud jedinec shledává činnost nebo předmět zajímavým a vyniká v něm, vytváří si k němu pozitivní vztah, nadále se jím aktivně zabývá a rozvíjí ho.³

V tomto případě má jedinec kladný vztah k činnostem, které jsou spojeny s jeho zájmem a je schopen vyvíjet úsilí pro překonávání překážek, které by mohly bránit jeho naplnění. Zájmové činnosti jsou významným činitelem individuálního a společenského rozvoje.⁴

1.1 Různá pojetí zájmu

V současné literatuře existuje několik pojetí zájmu, avšak obecně uznávaná definice tohoto jevu chybí. V Psychologii osobnosti, výkladovém slovníku, Trpišovská zmiňuje šest různých pojetí zájmu. Zájem jako postoj,

¹ Srov. BARTOŠ, M. *Zájmová činnost ve volném čase*, s. 91-92.

² HARTL, P. *Psychologický slovník*, s. 238.

³ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 92.

⁴ Srov. HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*, s. 6.

všímání si něčeho, zájem jako tendence věnovat něčemu výběrovou pozornost, zájem jako zaměření na objekt nebo událost, zájem jako snaha dozvědět se něco o podstatě předmětu, zájem jako příjemný či nepříjemný pocit provázející činnost a zájem jako tendence zabývat se nějakou činností pro ni samu. Z toho vyplývá, že každé pojetí je zaměřeno na emocionální, pozornostní nebo kognitivní stránku osobnosti.⁵

Z pohledu psychologie je zájem jedním z faktorů působících při výběrovém procesu vnímání. Zájmy vznikají na základě jistých jevů, se kterými jedinec během svého života přichází do kontaktu, jako například socio-kulturní podmínky, prostředí, potřeby a rysy osobnosti. Směřují jedince k určitým odvětvím, ve kterých získává nové dovednosti a zkušenosti a zároveň se formuje osobnost jedince. Zájmy rozvíjí poznávací, citové i volní složky a mají velký vliv při vývoji osobnosti. Jsou v úzkém vztahu s potřebami, postojí a hodnotovou orientací jedince a v rámci osobnosti patří mezi motivační dispozice.⁶

Pedagogika jako vědní obor nahlíží na zájem jako na jev, který je třeba v rámci výchovy usměrňovat a formovat. Aby ve společnosti byla široká a kvalitní nabídka zájmů, je třeba nejen tuto sféru podporovat, ale také dále vytvářet nové a vhodné podmínky pro vznik zájmů nových. Pedagogika tedy nenahlíží na zájem pouze jako na vnitřní stav, ale také jako na prostředek výchovy, díky kterému lze jedince dále rozvíjet a také zabraňovat vzniku nežádoucích vlivů jak u jednotlivce, tak i u celkové společnosti.⁷

1.2 Funkce, formování a vývoj zájmů

Funkcí zájmů se rozumí schopnost motivovat jedince k tomu, aby se zabýval určitými činnostmi nebo předměty. Smékal dělí tuto funkci na dvě roviny. Rovinu subjektivně funkční a rovinu objektivně funkční.⁸

⁵ Srov. TRPIŠOVSKÁ, D. *Psychologie osobnosti (výkladový slovník)*, s. 126.

⁶ Srov. GEIST, B. *Psychologický slovník*, s. 341.

⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 92.

⁸ Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, s. 252-253.

Subjektivně funkční rovina představuje zájmy jako síly, které člověka aktivizují hledat určité podněty, vyvinout činnost, uplatnit se a dosáhnout uspokojení. Tento pohled zdůrazňuje především zájem jako zdroj získávání příjemných zážitků. Rovina objektivně funkční nahlíží na zájem jako na výběrové chování, které se přiklání buďto k přijímání nebo naopak k odmítání. Zájem má v tomto případě vztah subjektu k objektu.⁹

Na utváření a formování zájmů se podílí řada různých faktorů jako pohlaví, věk, výchova, prostředí, sociální postavení aj. Ve výzkumu se některými těmito aspekty zabývaly Ledecká, Štrobachová a Uhlářová (1991). Z výzkumu vyšlo najevo, že dívky mají více zájmů, kdežto chlapci se specializují na jeden až dva zájmy, které jsou však, co se týče intenzity, hlubšími než je tomu u dívek. V porovnání venkovských a městských dětí vyšlo najevo, že venkovské děti si přejí zúčastňovat se kulturních aktivit a děti z měst spíše touží po více sportu a mít zvíře.¹⁰

Se zájmy úzce souvisí vlohy a schopnosti jedince. Mají velký vliv nejen na vznik zájmů, ale i na jejich další vývoj. Není náhodou, že jedinec si vybírá především ty zájmy, ve kterých vyniká a ve kterých dosahuje úspěchů. V takovém případě u jedince dochází k uspokojení a je dále motivován k dalšímu rozvoji a zdokonalování zájmů. V opačném případě je jedinec demotivován a hledá jiný předmět, činnost, ve které by mohl být úspěšný.¹¹

Jak už bylo výše zmíněno, zájmy vznikají a prochází změnami v průběhu lidského vývoje. Je zřejmé, že zájmy u dítěte budou jiné, než u dospělého člověka. Když se jedinec nachází v předškolním věku, jeho zájmy jsou nerozlišené, přelétavé, nestálé a proměnlivé. V mladším školním věku jsou zájmy stále ještě nevyhraněné. Typickým znakem tohoto období je touha objevovat nové a chuť do různých činností. Proto je důležité nabízet těmto dětem různorodé aktivity, které si mohou vyzkoušet a zorientovat se v nich. Na tomto základě můžeme s dětmi staršího školního věku dále pracovat na podněcování, rozvíjení a výběru

⁹ Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, s. 252-253.

¹⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 98.

¹¹ Tamtéž, s. 92.

zájmových činností, které budou specializovanější a také v souladu s jeho zájmy. S postupem dalšího vývoje jsou zájmy u dospívajícího jedince prožívány intenzivněji a ustalují se. Pokud jsou zájmy hlubokého a vyhraněného charakteru, promítá se tento jev nejen do zájmových činností, ale také do výběru budoucího povolání.¹²

1.3 Dělení zájmů

V literatuře jsou zájmy děleny podle různých aspektů. Pávková dělí zájmy podle úrovně činnosti, časového trvání, koncentrace, společenské hodnoty a podle obsahu.¹³

Zájmy dělené podle úrovně činnosti jsou takové, kterými se jedinec může zabývat aktivně, receptivně nebo se mohou obě tyto složky prolínat a doplňovat. Aktivní zájmy jsou ty, při kterých jedinec sám vynakládá jistou činnost a tím vytváří určité hodnoty, tedy se aktivně podílí na realizaci svého zájmu. Naopak receptivní zájmy jsou takové, při nichž nevyvíjíme žádnou výraznou činnost. Činnost jedince je omezena pouze na vnímání předmětu zájmu.

Intenzitou zájmu se myslí jeho kvalita. Jedinec může mít hluboké a povrchní zájmy. Ty hluboké na něj výrazně působí, ovlivňují a obohacují jeho citový život, jsou trvalé a zůstávají i přes určité obtíže. Povrchnost je opakem k hloubce zájmů. Tento aspekt je závislý na vývoji jedince, kdy s přibývajícím věkem je znát větší stálost zájmů.

Pokud se budeme zabývat zájmy z hlediska časového trvání, můžeme je rozdělit na zájmy krátkodobé, dočasné, přechodné a trvalé. Stejně jako u intenzity zájmů, i zde v tomto případě je délka trvání závislá na vývoji jedince.

Podle stupně koncentrace se zájmy dělí na jednostranné a mnohostranné. Pokud jedinec preferuje jednostranné zájmy, jeho pozornost se zaměřuje na určitý druh zájmů, které jsou v příbuzném vztahu. Při mnohostranných zájmech jedinec

¹² Srov. KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*, s. 128.

¹³ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 93.

neupřednostňuje jeden určitý druh zájmů, ale naopak se zajímá o předmět různých oborů. V tomto případě je důležité poukázat na to, že mnohostranné zájmy nemusí být vždy povrchní a naopak.

Pod označením společenská hodnota zájmů, si můžeme představit zájmy žádoucí a zájmy nežádoucí. Zájmy žádoucí jsou ty, které jsou pro společnost hodnotné a které jsou v souladu se společenskými i právními normami.¹⁴

1.4 Zájmy a z nich vyplývající orientace zájmových činností

Zájmy tedy chápeme jako nějaké vnitřní síly, které bývají nejčastěji vyvolány potřebami, které aktivizují jedince k zaměření na určitý objekt a jsou silnými motivačními faktory činnosti jedince. A právě toto zaměření jedince určuje také výběr jeho zájmových činností.¹⁵

Pávková definuje zájmové činnosti jako: *Cílevědomé aktivity, zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.*¹⁶

Z hlediska obsahu zájmových činností můžeme mluvit o různých zájmových orientacích. Nejpoužívanějším dělením jsou zájmové činnosti společenskovědní, pracovní, technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. Nyní se blíže podíváme na tyto jednotlivé zájmové orientace.¹⁷

Společenskovědními zájmovými činnostmi se rozumí takové aktivity, při kterých se jedinec orientuje na společenskou situaci, a to nejen současnou, ale i z pohledu historie a na různé okruhy s ní spjaté jako například vlastenectví, tradice, rodina apod.

¹⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 93.

¹⁵ Srov. BARTOŠ, M. *Zájmová činnost ve volném čase*, s. 91.

¹⁶ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 92.

¹⁷ Tamtéž, s. 93.

Odvětví pracovních-technických činností je v dnešní době nepostradatelným článkem rozvoje vědy a techniky. Pokud je tato zájmová činnost u dětí rozvíjena, podporujeme rozvoj jeho manuální zručnosti, získává cenné poznatky z oblasti vědy a techniky potřebné nejen pro jeho budoucí profesi, ale také pro praktický život.

Zájmové činnosti přírodovědné zahrnují vše, co s přírodou souvisí, ale nejen to. Prostřednictvím živé i neživé přírody se snaží tyto činnosti napomáhat k formování jedinců ve smyslu být zodpovědným za své jednání vůči přírodnímu prostředí. Důležité je vést děti hravou a nenásilnou formou k ochraně přírody a k jejímu poznávání a to vše prostřednictvím praktických činností.

Neodmyslitelnou součástí v životě každého člověka je pohyb. Proto zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření jsou nezanedbatelným prvkem ve výchově jedince. Pohyb je důležitý pro správný vývoj člověka pod podmínkou všestrannosti. Při tomto procesu je formována fyzická i psychická stránka osobnosti. Dětem je v současnosti nabízena široká nabídka různých druhů sportu, které lze vykonávat samostatně nebo pod záštitou různých zájmových a sportovních organizací apod.

Estetickovýchovné zájmové činnosti utvářejí a formují estetické vztahy k těm věcem, se kterými přicházíme během svého života do kontaktu v prostředí, ve kterém žijeme. Tyto zájmové činnosti tvoří několik základních okruhů: výtvarné, hudební a literárně-dramatické. Prostřednictvím těchto aktivit je u dětí rozvíjena tvořivost. Ta zprostředkovává jedincům nové citové prožitky, které jsou silným motivačním prvkem.¹⁸

1.5 Zájmová činnost jako součást volného času a její funkce

Volný čas je nedílnou součástí života člověka. Žáková definuje volný čas jako: „*Časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností, kdy si*

¹⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 94-97.

*člověk vybírá činnost nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky.*¹⁹

Zájmy a zájmové činnosti jsou neoddelitelnou součástí volného času a ovlivňují způsob života lidí. Zájmové činnosti plní v životě každého jedince různé funkce, které mezi sebou navzájem souvisí a doplňují se. M. Bartoš uvádí různé funkce zájmových činností: funkce uspokojování, poznávání, seberealizace a sebevyjádření, vytváření produktů, formativní, relaxační, regenerativní a rekreativní.²⁰

Zájmové činnosti mají funkci uspokojování, kdy jsou uspokojovány zájmy jedince a současně i jeho potřeby. Mezi tyto potřeby H.W. Opaschowski z výsledku výzkumu zařadil osm potřeb, které jsou aktuálními pro dnešní společnost: potřeba rekreace, kompenzace, edukace, kontemplace, komunikace, integrace, participace a potřeba enkulturace.²¹

Další funkcí je funkce poznávací, která zprostředkovává osvojování si skutečností. U jedince je to prostředek ke vzdělávání popř. sebevzdělávání.

Seberealizace a sebevyjádření jsou dalšími funkcemi zájmových činností. Do této skupiny spadá řada aktivit, které se podílejí na rozvíjení lidské tvořivosti a kreativity. S rozvojem kreativity úzce souvisí funkce vytváření produktů a to jak v podobě vytváření výtvorů, tak v podobě výkonů.

Zájmové činnosti mají funkci formativní, která se uskutečňuje v přímém kontaktu jedince se společností, kdy na nás působí řada různých podmětů. Tato funkce také souvisí s vytvářením hodnot a s přetvářením skutečností. Tím se rozumí proces přetváření životních podmínek a to má za následek přetváření sebe sama. Tato kategorie zahrnuje také funkci výchovně-vzdělávací.

Dalšími neopomenutelnými funkcemi zájmových činností, obzvláště důležitými pro dnešní dobu, jsou funkce relaxační, regenerativní a rekreativní. Ty napomáhají současné společnosti k obnově fyzických i psychických sil v tak

¹⁹ VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, s. 17.

²⁰ Srov. BARTOŠ, M. *Zájmová činnost ve volném čase*, s. 59.

²¹ Srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, s. 30-31.

složitým a uspěchaném světě. Důležitou funkci dále zastávají v rozvoji samotného jedince i společnosti.²²

1.6 Přehled institucí nabízející zájmové činnosti

Instituce, které nabízí zájmové činnosti, plní v dnešní společnosti nepostradatelnou funkci, protože umožňují dětem a mládeži smysluplně trávit svůj volný čas. Především ve větších městech plní zčásti funkci prevence sociálně patologických jevů. Důraz na smysluplné trávení volného času je kladen nejen na děti mladšího školního věku, ale především na dospívající populaci, která má v tomto období tendence trávit svůj volný čas nevhodnými způsoby.

V následující části se zaměřím na základní údaje o jednotlivých institucích a dále pak na zájmové činnosti, které instituce dětem a mládeži nabízí.

1.6.1 Školní družiny a školní kluby

Školní družiny (dále ŠD) a školní kluby (dále ŠK) jsou zřizovány základní školou nebo mohou být samostatné. ŠD jsou určeny žákům 1. stupně ZŠ a zajišťují dohled i výchovné působení nad dětmi mimo vyučování. Toto působení se realizuje v době před začátkem vyučování a po skončení vyučování. Do ŠD se děti zpravidla zapisují k pravidelné docházce. Zde mají možnost navštěvovat zájmové kroužky, které mohou být zřizovány ŠD. Během dne se složení dětí výrazně obměňuje, žáci odchází na odpolední vyučování, do zájmových útvarů a na další aktivity.²³

Školní kluby navštěvují žáci II. stupně ZŠ, pracují spíše na bázi dobrovolnosti a měly by umožnit žákům větší míru participace. Základem činnosti ŠK jsou zájmové aktivity uskutečňované prostřednictvím kroužků, spontánních

²² Srov. BARTOŠ, M. *Zájmová činnost ve volném čase*, s. 59-60.

²³ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 114-115.

činností a jiných aktivit. Tyto činnosti by měly být různorodé a měly by brát ohledy na věkové zvláštnosti dětí, jejich potřeby a také na psychohygienu.²⁴

Ve školních družinách a školních klubech by se měly realizovat činnosti odpočinkové, rekreační, sebeobslužné, veřejně prospěšné, příprava na vyučování a činnosti zájmové. Zájmové činnosti mohou být zaměřeny prakticky (dovedné ruce), sportovně (sportovní hry), umělecky (dramatický kroužek), přírodovědně (přírodovědný kroužek) atd.²⁵

1.6.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Dalším zařízením nabízející zájmové činnosti jsou střediska pro volný čas dětí a mládeže, která spadají pod školská zařízení. Tento pojem zahrnuje domy dětí a mládeže, které v praxi tvoří většinové zastoupení, a stanice zájmových činností. Základní okruhy činností, které střediska nabízí, tvoří: pravidelná zájmová činnost, zájmová činnost příležitostná, nabídka spontánních aktivit a další formy činností.²⁶

Pravidelné zájmové činnosti jsou ty, které jsou organizovány v zájmových útvarech a to v kroužcích (modelářský, rybářský apod.), v souborech (divadelní, pěvecký apod.), v klubech (filmový) a v kurzech (výpočetní technika, vaření apod.).

Zájmové činnosti příležitostné nabízí dětem a mládeži akce, které mohou být rekreačního nebo výchovně-vzdělávacího charakteru a které jsou časově omezené. Pod tímto pojmem si můžeme představit výlety, turnaje, exkurze atd. Součástí této formy jsou příměstské prázdninové tábory, které zpravidla využívají rodiče, kteří chodí o prázdninách do zaměstnání.

²⁴ VRBA, J. Soubor metodických textů k činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže, školních klubů, školních družin, domovů mládeže. [on-line]. 2002, poslední aktualizace 23.10. 2006. [cit 2008-6-17]. Dostupné na WWW: < <http://www.msmt.cz>>.

²⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 114-115.

²⁶ VRBA, J. Soubor metodických textů k činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže, školních klubů, školních družin, domovů mládeže. [on-line]. 2002, poslední aktualizace 23.10. 2006. [cit 2008-6-17]. Dostupné na WWW: < <http://www.msmt.cz>>.

Další formou činností je nabídka spontánních aktivit, pro které je typická jejich neorganizovanost. Děti a mládež využívají prostředky zařízení podle svého zájmu a jsou omezeny pouze pracovní dobou zařízení a jistými předpisy. Pedagog činnosti neřídí, vystupuje zde spíše jako aktivátor a dozor z důvodu zajištění bezpečnosti účastníků. Příkladem tohoto typu činnosti mohou být sportovní a dopravní hřiště, dětské herny, poradenská a konzultační střediska apod.

Dalšími formami činností nabízených středisky pro volný čas dětí a mládeže mohou být: garance a organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo doporučených MŠMT ČR, práce s talentovanou mládeží, prázdninová táborská činnost a odborná pomoc.²⁷

1.6.3 Sdružení dětí a mládeže

Sdružení dětí a mládeže nabízí cílovým skupinám pravidelnou činnost, na kterou se specializují. Mohou být v rámci lokální, regionální, celostátní i mezinárodní působnosti. Plní řadu funkcí, které jsou prospěšné pro společnost. Mezi tyto funkce patří zejména výchovné a vzdělávací, oddech a zábava, sociální a zdravotní prevence a náprava negativních jevů v podobě resocializace a reedukace.²⁸

V posledních deseti letech začaly u nás vznikat rady, parlamenty a slyšení dětí a mládeže, které mají obrovský přínos ve vedení dětí a mládeže k aktivnímu způsobu života ve společnosti.²⁹

Jedním ze sdružení dětí a mládeže je Junák, který u nás vznikl již v roce 1911. I přes opakované zrušení a znovuoobnovování patří Junák mezi jednu z největších světových organizací, které sdružují děti, mládež i dospělé. Posláním této organizace je: „*Podporovat rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností, aby byli*

²⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. ...

²⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 105.

²⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 142.

*po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství.*³⁰

Děti a mládež jsou vedeni k samostatnosti, participaci a ke spolupráci. Organizace na děti a mládež působí prostřednictvím přírody a veškerá činnost je zaměřována na co nejvíce praktické aktivity.³¹

Dalšími veřejnosti známými organizacemi zabývajícími se zájmy a volným časem dětí a mládeže jsou: Pionýr, Česká tábornická unie, Duha, Hnutí brontosaurus, YMCA, Občanská sdružení pracující s mládeží, Tělovýchovné a sportovní organizace, Organizace církví a náboženských společností a další.

2 Období pubescence a charakteristika jeho zájmů

Období pubescence je jednou z nejvýznamnějších vývojových fází v životě člověka. Dospívající prochází řadou změn, které zahrnují tělesný, poznávací, emoční a socializační vývoj jedince. Ten se v průběhu puberty vyrovnává se změnami, které doprovází jeho pohlavní dozrávání. Pod vlivem těchto změn přichází do konfliktů s dospělými osobami a autoritami.

Významné místo v tomto období zaujímá nejbližší rodina a vrstevníci. Právě mezi vrstevníky nalézá dospívající svoji identitu a jsou mu oporou při řešení náročných situací. V prostředí vrstevnických skupin ale také hrozí možnost vzniku nesprávných návyků. Jedinec ve snaze uspět mezi vrstevníky je snadno ovlivnitelným a lehce podléhá společensky nežádoucím vlivům.

Změny se také projevují v oblasti zájmů jedince. Tyto změny závisí na jednotlivých vývojových fázích, kterými jedinec v průběhu svého života prochází, a na prostředí, ve kterém vyrůstá nebo se momentálně nachází. V období pubescence se zájmy povrchní, široké a nespécializované nahrazují zájmy trvalejšími a uvědomělejšími.³²

³⁰ Dostupné na WWW: <<http://verejnost.skaut.cz/skauting/poslani-a-cile/>>.

³¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 143.

³² Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, s. 252.

2.1 Pubescence a její tělesné a psychické změny

Pubescence, jinak také označovaná jako raná adolescence, zahrnuje přibližně 11.-15. rok dítěte s ohledem na individuální zvláštnosti jedince. Toto období zahrnuje jedincův tělesný a duševní vývoj až do ukončení pohlavní zralosti.³³

Nejvýznamnějšími změnami v tomto období prochází jedinci v oblasti tělesného vývoje. Oblastí tělesného vývoje se rozumí změny spojené s pohlavním dozráváním, samotné pohlavní dozrávání a změna zevnějšku, které jsou vyvolávány hormonálními změnami. V tomto období se urychluje růst, mění se váha a tělesná stavba, dozrávají pohlavní orgány a vyvíjejí se druhotné pohlavní znaky. Z výsledků výzkumů se došlo k závěru, že v oblasti psychického a pohlavního vývoje jsou dívky oproti chlapcům přibližně o dva roky napřed s přihlédnutím na individuální rozdíly.³⁴

Výše uvedené změny velmi úzce souvisí s psychikou jedince. Každý jedinec se s těmito výraznými přeměnami vyrovnává jinak. To, jak dospívající přijme změny týkající se jeho osoby, závisí na různých okolnostech, jako jsou například psychická vyspělost jedince a prostředí, ve kterém se nachází. Dalším činitelem ovlivňujícím psychiku pubescenta jsou hormonální změny, vlivem kterých dochází ke změnám prožívání a chování dospívajících. V tomto období dochází u pubescentů ke změnám nálad, přichází do konfliktu s autoritami, jsou více citliví, nevyrovnaní, vztahovační a úzkostní. Setkávají se s reakcemi dospělých na svoje chování, které je jim vytýkáno a které ani oni sami si nedokážou vysvětlit. Z těchto situací pramení pocity nejistoty.³⁵

Významnou roli v této etapě pro dospívajícího mají vrstevníci. Jedinec se osamostatňuje od rodičů, přestává na nich být závislý v takové míře, jako byl doposud. Hledá svoji identitu, místo ve společnosti a nahlíží do své budoucnosti.³⁶

³³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.*, s. 323.

³⁴ Srov. KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*, s. 94-95.

³⁵ Tamtéž, s. 95-96.

³⁶ Srov. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*, s. 210.

2.2 Prostředí ovlivňující socializaci pubescenta

V průběhu období pubescence působí na jedince řada faktorů ovlivňujících jeho další vývoj. Mezi ty nejzákladnější, které jsou v těsném kontaktu s dospívajícím, patří rodina, škola a vrstevníci.

I přesto, že se dospívající v období pubescence postupně od rodiny osamostatňuje, stále rodina zaujímá prvotní a důležitou roli, jako tomu bylo v předešlých vývojových obdobích. Změnu zaznamenávají vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Ve vztahu rodičů k dospívajícímu je z počátku stále tendence přisuzovat mu roli dítěte. Proti té se dospívající vzpouzí. V průběhu se postupně v pohledu rodičů postavení dospívajícího v rodině mění, ale ne plně podle představ potomka. Na dospívajícího jsou kladeny čím dál větší nároky, co se týče povinností, ale ty nebývají v souladu s jeho požadovanými právy. V těchto případech dochází ke konfliktu mezi rodiči a potomky, kdy proti sobě stojí různorodé potřeby obou stran. Rodiče usilují o udržení autority a naproti nim potomci usilují o prosazení větší samostatnosti. Nejčastějšími příčinami takového jednání ze strany rodičů je obava o svého potomka s úmyslem ochránit ho před různými vlivy, které by ho mohly ohrozit. Dalším nejčastějším důvodem nedůvěry v samostatnost dospívajícího je pohodlnost ze strany rodičů, kteří shledávají jednodušším něco potomkovi nakázat než s ním vést dialog.³⁷

Typickým znakem rodiny jsou rozdílné vztahy mezi členy navzájem, které jsou viditelné již od narození dítěte. Když se potomek dostane do období pubescence, dochází k častým konfliktům s matkou, vlivem bližšího vztahu a kontaktu. Matka v rodině zaujímá místo toho, kdo po potomcích neustále něco žádá. Otec je méně emotivní a zpravidla snáze přijímá dospívajícího jedince jako partnera.³⁸

Důležitou roli zde hraje také funkčnost rodiny. Oba rodičové předávají svým dětem určitý vzor ženské a mužské role, se kterou se identifikují a se kterou vstupují dále do dospělosti.³⁹

³⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.*, s. 350-353.

³⁸ Tamtéž, s. 353.

³⁹ Srov. KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*, s. 109.

Škola je dalším prostředím, které se významně podílí na socializaci pubescentů. Toto období je ve znamení přechodu z prvního na druhý stupeň základní školy, popř. gymnázia. Žák se pomalu rozhoduje o svém budoucím zaměření v dalším stupni vzdělávacího procesu. Právě v tomto důležitém období ztrácí dospívající zájem o učení a známky pozbývají na významu, který měly na prvním stupni. Žák je schopen vynaložit nějaké úsilí pouze tehdy, pokud se mu jeví jako smysluplné a v jeho prospěch. Příkladem takového jednání může být ukončení školní docházky v souvislosti s přijímacími zkouškami na budoucí školu.⁴⁰

Výuka na druhém stupni ZŠ se zdá pro mnohé jedince obtížnou a nezajímavou. Najednou se objevuje více žáků, kteří učivo zvládají hůře, než tomu bylo doposud, a tím se snižuje i jejich motivace k učení. Celkové hodnocení výuky žáky druhého stupně pak závisí na předmětech, ke kterým zaujímají různé postoje a na vyučujících. Postoje jsou dány tím, zda je předměty baví či nebaví, mírou úspěšnosti v nich, jejich užitečnosti a celkovou osobností pedagoga.⁴¹

Ve výchovně vzdělávacím procesu zaujímá pedagog vůči žákům významnou roli. V dnešní době jsou na učitele kladeny stále větší požadavky ze strany žáků a pro pedagoga je stále těžší být pro ně jistou autoritou. Právě oblíbenost či neoblíbenost učitele významně ovlivňuje motivaci žáků k učení. Oblíbeným se stává tehdy, je-li spravedlivým, jeví-li zájem o žáky i mimo vyučování, dokáže-li poradit, mohou-li se mu žáci svěřit, má-li rád své povolání apod. Neoblíbenost nastává, když je učitel vůči žákům nespravedlivý, pomstychtivý, vulgární, nejeví o žáky a jejich problémy zájem, zesměšňuje žáky atd.⁴²

V období pubescence nabírá velice na významu vrstevnická skupina. Pubescent se orientuje spíše na jiné sociální skupiny než na rodinu. Všechny proměny, a s tím spojené problémy, které se u dospívajícího dějí, to vše

⁴⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.*, s. 363.

⁴¹ Tamtéž, s. 364.

⁴² Srov. KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*, s. 110.

pubescenty spojuje. Mezi vrstevníky se cítí být rovnocennými a jsou jim společné názory, postoje, hodnoty a způsob života.⁴³

U pubescentů hraje v období dospívání významnou roli přátelství, které se utváří na základě společných problémů, názorů, zájmů, porozumění a ochoty pomoci. Pokud dojde ke zklamání v příteli, jedinec tuto situaci špatně zvládá. Důležité postavení zde zaujímá přátelství dívek a chlapců, ve kterém se promítají touhy dospívajících, co se týče společenského života. Dospívající si z tohoto vztahu odnáší cenné zkušenosti, které využije v partnerském životě.⁴⁴

Dalším typickým znakem pro toto vývojové období je vznik partnerských vztahů, kdy vlivem pohlavního dospívání se u jedinců vyvíjí erotické cítění. Důležité je tyto vztahy podporovat, za podmínky zdravých zájmů, protože přináší pozitivní vlivy na správné formování osobnosti a pozornost na vlastní psychický stav.⁴⁵

2.3 Zájmy v období pubescence

Změny u pubescentů neprobíhají pouze na úrovni psychické a tělesné stránky, ale také v oblasti zájmových činností. V tomto období dospívající opouštějí své dětské zájmy a orientují se spíše na zájmy nové, které jsou podmíněny vytvářením nových postojů, vztahů k dospělým a vrstevníkům, změnou sociálních rolí a svým způsobem jsou také určovány dnešní společností. Tyto zájmy jsou pak bohatší, uvědomělejší a souvisí s celkovou osobností jedince.⁴⁶

Jedním z častých způsobů trávení volného času pubescentů jsou formální sdružení, která mohou být různého typu. Jedním z nich jsou sdružení zájmová: *„Vycházejí ze zájmu, tedy z individuální, relativně stálé připravenosti člověka zabývat se předměty a aktivitami, které pokládá za významné.“*⁴⁷

⁴³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*, s. 371.

⁴⁴ Srov. KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*, s. 111.

⁴⁵ Tamtéž, s. 111.

⁴⁶ Tamtéž, s. 107.

⁴⁷ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 108.

Zájmy se projevují v různých aktivitách jedince. Dle Hofbauera jsou u dospívajících nejčastěji zájmy spojené s tělovýchovou a sporty, s přírodou, s uměleckou tvořivostí, s aktivitami společenskovedními, s technikou, s osvojováním cizích jazyků a s poznáváním cizích zemí. Rozvoj zájmu a motivace členství je východiskem i cílem těchto sdružení.⁴⁸

Jedním ze znaků předešlého období, mladšího školního věku, je v zájmových činnostech zájem o činnost jako takovou. V období dospívání se tato orientace přesouvá spíše na zájem sociálních kontaktů ve skupině. Pokud nejsou pro tuto potřebu vytvořeny vhodné podmínky a ze strany vedoucího chybí v tomto směru podpora, jedinci ztrácí o členství v útvarech zájem, který se projevuje častou absencí, úbytkem členů a následným rozpadem daného zájmového útvaru. Z výsledků statistik vyšlo najevo, že žáci I. stupně ZŠ navštěvují mnohem více zájmových útvarů, než je tomu u pubescentů (viz. příloha I.). Je to dáno především tím, že dospívající mládež vyhledává zejména skupiny neformálního charakteru a ztrácí zájem o pravidelné organizované činnosti.⁴⁹

2.4 Základní školy, sdružení a organizace jako činitelé rozvoje zájmů u pubescentů

V této kapitole bych se chtěla zaměřit pouze na některé instituce, ve kterých mají dospívající možnost trávit svůj volný čas a rozvíjet své zájmy. Nebudu vyjmenovávat výčet jednotlivých institucí, ty jsem zmiňovala již v kapitole 1.6. Spíše se zaměřím na ty, které svou činností významně ovlivňuje další pubescentův vývoj v oblasti zájmů, nebo nejsou veřejnosti tolik známé.

Školský systém se významně podílí na výchově a vzdělávání dětí a mládeže. Základní škola je jednou z institucí, která předkládá žákům nabídku zájmových činností, které probíhají mimo vyučování. Tyto nabídky se uskutečňují v rámci družin a školních klubů. Pubescenti navštěvují školní kluby, které předpokládají, že dospívající jedinec se již orientuje v základních zájmových oblastech, než je

⁴⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 108.

⁴⁹ Srov. HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*, s. 24.

tomu u žáků I. stupně. Proto mají možnost se více specializovat na okruh zájmů, který je mu blízký. Tyto zájmové činnosti pak mohou být orientovány na sport, umění, přírodu apod.⁵⁰

Právě základní školy jsou díky své dostupnosti právě tím místem, kde by měla být nabízena kvalitní nabídka zájmových činností a tím se i zároveň podílet na primární prevenci negativních jevů u dětí a mládeže.⁵¹

Dalším typem institucí působících na rozvoj zájmů u pubescentů jsou sdružení, která mohou být různého zaměření. V současnosti na významu nabývají sdružení samosprávné struktury, mezi které spadají samosprávy, rady, sněmy a parlamenty. Jejich důležitost spočívá v tom, že jejich prostřednictvím je umožněno dětem a mládeži se aktivně podílet na řešení otázek společnosti v rámci škol, obcí, státu, ale i v rámci mezinárodním. Tato možnost je obzvláště pro pubescenty velkou výzvou v tom, že se mohou podílet na zlepšení situace svými předloženými návrhy, diskutovat o nich s dospělými a v určité míře se podílet na jejich realizaci.⁵²

Mládež Českého červeného kříže je organizací, jejíž členy tvoří jedinci ve věku od 6-26 let. Posláním organizace je umožnit jedincům možnost seberealizace a prostřednictvím jejich zapojení do činnosti organizace poskytnout prostor pro smysluplnou dobrovolnou práci. Pro děti do 15 let existují speciální volnočasové činnosti, které učí děti humánním přístupům, sociálnímu cítění, zdravému způsobu života a ekologickému myšlení prostřednictvím her, soutěží, výletů a táborů. Důležitou součástí tvoří samozřejmě výuka první pomoci, která se taktéž uskutečňuje zábavnou formou. Organizace svou činností přispívá k utváření a upevňování hodnot a postojů dětí a mladých lidí. Ty významně ovlivňují jejich budoucí život.⁵³

⁵⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 114-115.

⁵¹ Srov. *Socilia 2000, Mládež a volný čas*, s. 329.

⁵² Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 51.

⁵³ Výroční zprávy M-ČČK za rok 2005. [on-line]. 2005. [cit 2008-06-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.mladezcek.org/>>.

2.5 Vliv vrstevnické skupiny na utváření a vývoj zájmů a patologické jevy u pubescentů

Jednou z typických potřeb, nejen v období pubescence, je potřeba navazovat neformální mezilidské vztahy. U pubescentů je tato potřeba naplňována především sdružováním se ve vrstevnických skupinách. Ty tvoří pro většinu dospívajících zásadní, a často také jedinou, formu neformálního dobrovolného sdružování. Vrstevnické skupiny jsou jedním z nejdůležitějších činitelů, ovlivňujících zájmy pubescentů. Tvoří je mládež podobného věku a podobných zájmů. V takovéto skupině se dostává jedinci zázemí, ochrany a pocitu bezpečí. Vytváří se zde nové vztahy a osvojují se zde nové hodnoty, které nemusí být vždy pozitivní. V tomto případě se setkáváme se sociálními skupinami, jejichž chování je společensky nežádoucí. Naopak pozitivně zaměřené vrstevnické skupiny se věnují sportovním aktivitám, soutěžím, hrám, zábavě v různých formách a navzájem mezi sebou komunikují. Často bývají zdrojem silných zážitků a napomáhají k budování hlubších osobních vztahů.⁵⁴

Jak už bylo výše zmíněno, význam vrstevnických vztahů na úkor rodiny v období pubescence prudce vzrůstá. Jsou zdrojem uspokojení řady potřeb, které pubescent pociťuje. Společným znakem uvnitř takovéto skupiny je socializace jedinců a osvojování určitých hodnot, které v případě působnosti opačným, tedy společností netolerovaným směrem, mají za důsledek antisociální a delikventní chování, které se uskutečňuje prostřednictvím různých band a gangů.⁵⁵

Dívky a chlapci v tomto období prožívají proměny, různé konflikty, krize a setkávají se s neporozuměním. Právě tyto jevy vrstevníky více sbližují. To může být pro jedince velkým přínosem. V opačném případě bývají tyto party počátkem problémů, které negativně ovlivňují jeho další vývoj v oblasti vztahů, dalšího vzdělávání a zpravidla vedou ke ztrátě původních zájmů. Jedinec se snaží obstát ve skupině vrstevníků, upozornit na sebe a získat určitou pozici v partě mnohdy takovými způsoby, které nejsou společností tolerovány.⁵⁶

⁵⁴ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 99.

⁵⁵ Tamtéž, s. 99.

⁵⁶ Srov. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*, s. 212.

V následujících řádcích bych se chtěla stručně zabývat problematikou sprejství, protože jej lze za jistých okolností nazývat „vhodným zájmem“ i „zájmem nevhodným“. Nevhodným se stává v tom případě, pokud touto činností jedná jedinec v rozporu se zákonem, tedy pokud úmyslně ničí cizí majetek.

Jedním a současně aktuálním druhem delikventního chování je vandalství, se kterým se setkáváme již u dětí a mládeže. Vandalství bývá provozováno ve skupinách a zpravidla pod vlivem alkoholu či drog. Jedním ze způsobů vandalství je sprejství, na které je nutno pohlížet ze dvou odlišných pohledů.⁵⁷

První pohled nahlíží na problematiku sprejství jako na trestný čin, kdy jsou pomalovávány soukromé i veřejné budovy a hromadné dopravní prostředky. Nebezpečnou zábavou nejen dospívajících je sprejství v tunelech, kdy prostřednictvím této „hry“ vyhledávají adrenalin. Takové počínání je velice nebezpečné, protože svým jednáním ohrožují nejen sami sebe, ale také veřejnost.⁵⁸

Druhý pohled (new sociology) vnímá sprejství jako reakci na hledání vlastní totožnosti mladých lidí prostřednictvím tzv. graffiti. Tato reakce je dána anonymitou, odcizením v současném přetechnizovaném světě a tlakem společnosti, kdy mnohé tyto pocity bývají důsledkem biologického zrání mladého jedince. O vandalismus v pravém slova smyslu nejde, pokud se tyto graffiti objeví na betonových plochách, které nemají smysl, na starých rezivějících odstavených vagónech na vlakových nádražích apod.⁵⁹

Dalšími „nevhodnými zájmy“, se kterými se u pubescentů nejčastěji setkáváme, jsou gamblerství, alkoholová a drogová závislost. S touto problematikou souvisí hodnotový systém jedince, který se utváří na základě kvality výchovného prostředí.⁶⁰

⁵⁷ Srov. JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, s. 100.

⁵⁸ Srov. TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické projevy dětí a mládeže*, s. 84.

⁵⁹ Srov. JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, s. 102.

⁶⁰ Srov. TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické projevy dětí a mládeže*, s.17-18.

2.6 Zájmová činnost jako prevence sociálně patologických jevů u pubescentů

I přesto, že je v posledních letech zaznamenáván pokles kriminality dětí (viz. příloha II.), je nezbytné stále myslet na její prevenci a nezanedbávat ji. Patologické jevy mají kořeny v různých oblastech, se kterými dospívající během svého vývoje přichází do kontaktu. Mezi zásadní oblasti ovlivňující patologické projevy pubescentů patří především výchovné prostředí, jehož úloha je dána úplností a funkčností rodiny, jejími výchovnými postoji a hodnotami, které rodina vyznává.⁶¹

Rodina, jako primární sociální skupina, má rozhodující vliv pro děti a mládež při způsobu trávení volného času a tedy i při utváření a rozvoji jejich zájmů. Vytváří určité podmínky, které jsou závislé na sociálním postavení rodiny, na jejím životním stylu a také na vztahu k volnočasovým aktivitám. Tento vztah může být dán například uskutečňováním společných zájmových činností v rodině nebo také v podpoře zájmů mimo rodinu. Ty se realizují v různých sdruženích, souborech, kroužcích apod. Podmínky uvnitř každé rodiny jsou různorodé a určují tak odlišnosti v realizaci volnočasových aktivit.⁶²

Disharmonická či neúplná rodina je jedním z hlavních činitelů, který ovlivňuje nesprávný vývoj dospívajícího jedince a může mít základ již v raném období vývoje osobnosti. Konflikty v rodině uvádí jedince do těžkých životních situací, ze kterých nachází východisko v identifikaci s nevhodnými vzory.⁶³

Pokud se zamyslíme nad prevencí kriminality mladistvých, musíme nejprve začít u rodiny, která tvoří základ výchovy. Prvotním krokem je zkvalitnění života rodin a odstraňování negativních výchovných faktorů a to nejen v rodině, ale i ve školských zařízeních. Dále by měly být vytvářeny optimální podmínky pro zdravý všestranný vývoj jedinců, na nichž se podílí nejen rodina

⁶¹ Srov. TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické projevy dětí a mládeže*, s. 13-17.

⁶² Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 61.

⁶³ Srov. TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické projevy dětí a mládeže*, s. 14.

a škola, ale také různé organizace, které předkládají širokou nabídku aktivit. Z těch si mohou vybrat podle svých vlastních zájmů a předpokladů.⁶⁴

Právě zájmové činnosti mohou být pro dospívajícího jedince mostem, který pomůže nejen jemu, ale i jeho rodině a okolí přenést se přes složité vývojové období bez vážnějších následků. To se může stát pouze za předpokladu dostatečně silného zájmového zázemí, které umožňuje smysluplně trávit jeho volný čas, a na citlivém přístupu těch, kteří se podílejí na jeho výchově a vzdělávání.⁶⁵

Tuto funkci z velké části zastává základní škola, kterou jedinec navštěvuje. V tomto vývojovém období stojí mnozí před složitou otázkou své budoucí profesní orientace. V dnešní době mají žáci možnost prostřednictvím různých zájmových dotazníků či inventářů zjistit, na jaký typ školy se mají v budoucnu zaměřit, a tím se zvyšuje i šance, že jedinec bude v dospělosti se svojí profesí spokojen.

3 Diagnostika zájmů

Diagnostika zájmů je především u dětí a mládeže nezbytnou součástí ve výchovně vzdělávacím procesu. Tato testovací technika umožňuje pedagogům zjistit jasnější obraz zájmového zaměření jedinců a na základě diagnózy dále s výsledky pracovat. Tyto výsledky pak umožňují pracovníkům udělat si jasnější představu o zájmovém zaměření žáků, a to se může dále odrazit například na nabídce zájmových útvarů, které škola svým žákům předkládá. Další využití nacházejí dotazníky u dospívajících žáků, kteří navštěvují poslední ročníky základních škol a rozhodují se o svém budoucím zaměření na středních školách, a zároveň tak o svém budoucím povolání.

⁶⁴ Srov. JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, s. 112-113.

⁶⁵ Srov. HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*, s. 25.

Diagnostikou zájmů se zabývá pedagogicko-psychologická diagnostika, která využívá řadu metod (pozorování, rozhovor, dotazníky, didaktické testy, metody analýzy výkonů a výtvorů, sociometrické metody aj.).

3.1 Vymezení pojmu pedagogicko-psychologická diagnostika

Cílem pedagogicko-psychologické diagnostiky je: *Zjišťování, jak jsou rozvinuty dispozice k činnosti ve srovnání s požadavky a jaké možnosti dalšího přiblížení dávají dosud neplně využitě potenciality.*⁶⁶ Zabývá se tedy otázkami, jaký je žák ve srovnání s tím, jaký by měl být, jaký může být za daných podmínek a jaký bude za podmínek změněných.⁶⁷

Mezi odborníky se vede spor o to, zda používat pojmu pedagogická diagnostika nebo pedagogicko-psychologická diagnostika. Pedagogové zastávají první pojem, který spadá mezi pedagogické disciplíny. Chráška definuje pedagogickou diagnostiku takto: *„Pedagogická diagnostika je speciální pedagogická disciplína, která se zabývá objektivním zjišťováním, posuzováním a hodnocením vnitřních a vnějších podmínek i průběhu a výsledků výchovně vzdělávacího procesu. Na základě těchto zjištění jsou potom vyslovovány prognostické úvahy a navrhována pedagogická opatření.*⁶⁸

Druhou stranu tvoří psychologové, kteří se přiklání k pojmu druhému (Helus, Hrabal), kde základ tvoří psychologická diagnostika, která je využívána v pedagogickém procesu. V průběhu diagnostiky jsou využívány poznatky jak z pedagogické psychologie, tak i z obecné psychologie, psychologie osobnosti, didaktiky, teorie výchovy, speciální pedagogiky a dalších disciplín, jejichž poznatky se využívají podle předmětu dané problematiky.⁶⁹

Většina autorů, jako Dittrich, Dvořáková aj., se přiklání k pojmu pedagogicko-psychologická diagnostika. Dittrich toto mínění ve své publikaci

⁶⁶ HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 35.

⁶⁷ Tamtéž, s. 35.

⁶⁸ DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*, s. 8.

⁶⁹ Srov. DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*, s. 9.

zdůvodňuje logickým vysvětlením: plnohodnotná diagnostika se neobejde bez znalostí pedagogických i psychologických, ale i dalších disciplín.⁷⁰

Jednou z důležitých rolí, kterou děti a mládež v průběhu svého života zastávají, je role žáka. Nezbytnou součástí procesu je poznávání žáka v průběhu výchovy a vyučování, které probíhá v pedagogickém procesu a porozumět tak jeho osobnosti. Ovšem toho nelze dosáhnout bez souvislostí, které ovlivňují výchovné interakce.⁷¹

Na pedagogicko-psychologické diagnostice by se měl především podílet třídní učitel a výchovný poradce. V případě, že se jedná o závažnější případ, diagnostikem je především poradenský nebo školní psycholog.⁷²

3.2 Etapy diagnostického postupu a pojem diagnóza

Etapami diagnostického postupu se myslí postupy činnosti, které jsou logicky uspořádány. To ovšem není překážkou pro to, aby určité etapy nemohly probíhat současně nebo cyklicky.⁷³

Prvním krokem diagnostického postupu je formulace a upřesnění diagnostické otázky a vstupní hypotézy. Otázka zpravidla upřesňuje některý obecný problém, na jehož základě a na základě předběžných údajů je tvořena předběžná hypotéza.

Dalším krokem je záměrné a zaměřené získávání diagnostických údajů a volba vhodných metod. Většinou jsou k dispozici údaje, které nejsou dostatečné. Musí být získány údaje další, které budou validní a umožní po analýze odpověď na diagnostickou otázku. Tyto údaje jsou získatelné přirozeně nebo pomocí speciálních metod.

Po sběru dat následuje zpracování, třídění a analýza získaných údajů. Poté je na řadě interpretace a hodnocení, kdy se diagnostikující snaží porozumět vztahu

⁷⁰ Srov. DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*, s. 10.

⁷¹ Srov. HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 13.

⁷² Tamtéž, s. 15.

⁷³ Srov. DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*, s. 11.

dispozic a vnějších činitelů a zhodnotit data z hlediska diagnostické otázky a hypotézy.

Diagnostikující poté provede konečnou syntézu dat o prostředí i osobnosti a jeho diagnóza pak pomáhá určovat směr určitých opatření nebo odhad dalšího vývoje. Nakonec je stanoven diagnostický závěr, který mívá hypotetickou a zpravidla i alternativní podobu. Konečné ověření správnosti diagnózy nastává až po výsledku navržených postupů a rozhodnutí. Pokud diagnóza nebyla správná, je třeba přezkoumat data, popřípadě je rozšířit a změnit diagnostický postup. Mělo by se dále pak přistoupit k alternativnímu řešení nebo navrhnout řešení nová.⁷⁴

Výsledkem diagnostikování je diagnóza. Ta nám udává další směr našeho rozhodování, který by měl vždy být ve prospěch žáka. Dlouhodobý záměr může mít podobu rozvoje dispozic jedince, změn požadavků nebo kombinace obou variant. V případě radikálních změn může být například navržena změna prostředí (školy, třídy). Diagnóza se nezaměřuje pouze na vnější prostředí žáka, její závěry také mohou být například podmětem pro lepší sebepochopení.⁷⁵

3.3 Diagnostika motivační oblasti osobnosti žáka

Jedinec se během svého života neustále snaží dosahovat určitých cílů. Proč se člověk chová, tak jak se chová, je otázkou motivace. Základem motivace jsou motivy (vrozené nebo získané), které tvoří psychologickou příčinu cíle chování v podobě určitého uspokojení. Formami motivů mohou být potřeby, postoje, hodnotová orientace, zájmy, ideály aj.).⁷⁶

Pro pedagoga je nezbytné, aby poznával zvláštnosti a úroveň motivační oblasti osobnosti svých žáků. Díky tomu, že je se žáky v častém kontaktu, má příležitost do jejich motivace zasahovat a tak ovlivňovat efektivitu učení ve výchovně vzdělávacím procesu. Pedagog přímo ovlivňuje úroveň motivační oblasti žáků prostřednictvím podmínek, které v procesu navozuje a svým

⁷⁴ Srov. HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 36-37.

⁷⁵ Tamtéž, s. 35.

⁷⁶ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, s. 450.

působením, jako jsou vhodně zvolené metody, navození příznivé atmosféry, dobrých osobních vztahů apod.⁷⁷

3.3.1 Diagnostika potřeb

Motivace žáka má základ především v oblasti jeho potřeb, které vyvolávají určité motivační napětí. To je reakcí na nějaký nedostatek nebo přebytek. Pro žákův rozvoj ve výchovně vzdělávacím procesu jsou nezbytné především potřeby sekundární, a to poznávací (potřeba nových poznatků, potřeba vyhledávání a řešení problémů), výkonové (potřeba úspěšného výkonu, potřeba vyhnout se neúspěchu) a sociální (potřeba mateřské lásky, potřeba identifikace aj.).⁷⁸

Informace o oblasti potřeb žáka lze získat prostřednictvím různých metod. K nejpoužívanějším patří metody projektivní, dotazníky a pozorování. Projektivní techniky poskytují celkový obraz motivační sféry jedince. Zkoumaná osoba do odpovědí promítá své stavy a motivy i vnější impulsy a tlaky. Příkladem projektivní metody je tématický a percepční test (TAT), který je využíván u dětí i dospělých. Úkolem diagnostikovaného je vyprávět příběhy k obrázkům. Nevýhodou projektivních metod je jejich náročnost na zpracování a interpretaci. Z tohoto důvodu je častěji využíváno dotazníků.⁷⁹

Dotazníky jsou sestavovány pro konkrétní účely a oblasti, jako jsou dotazníky zájmové a dotazníky měřící výkonovou motivaci. Důležitým zdrojem informací může být také pozorování, jehož prostřednictvím lze zjistit převažující potřebu žáka a na základě toho dále pracovat s motivací.⁸⁰

⁷⁷ Srov. DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I.* s. 97.

⁷⁸ Srov. HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 96-97.

⁷⁹ Srov. DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I.* s. 104.

⁸⁰ Tamtéž, s. 104.

3.3.2 Diagnostika postojů a hodnotové orientace žáka

Postoje a hodnotové orientace jsou další součástí motivační struktury osobnosti. Postoj je hodnotící vztah, který může vyjadřovat kladný, neutrální nebo záporný vztah jedince k určitému objektu (osoba, věc, událost atd.). Postoj je vymezován vztahem jedince k hodnotám. Nakonečný rozlišuje postoje podle subjektivní významnosti na postoje centrální (zdraví, rodiče, zaměstnání) a postoje okrajové (prezidentské volby v jiné zemi), kdy postoje okrajové pro jednoho jedince mohou být postoji centrálními a naopak.⁸¹

Postoje nejsou vrozené. U jedince se vytváří během vývoje a jsou významně určovány potřebami a příslušností k různým sociálním skupinám. Pro pedagoga je důležitá otázka utváření a změn postojů. Lze je zjišťovat a odhadovat prostřednictvím různých metod. Nejpoužívanější metodou jsou postojové škály (rozhovor, dotazník aj.), které jsou velice spolehlivé. Skládá se z výroků týkajících se např. chování, nároků apod. Jejich prostřednictvím jedinec vyjadřuje svůj souhlas či nesouhlas a intenzitu.⁸²

Člověka obklopuje celá řada různých objektů, u kterých není schopen pojmout všechny jejich vlastnosti a vztahy. K těmto objektům si postupně vytváří vztah, jehož součástí je i hodnocení. Vše, co má pro jedince osobní význam, je hodnoceno subjektivním přijímáním a prožíváním. Pokud jedinec nalézá něco, co má osobní význam pouze pro něho, stává se mu to hodnotou. Taková hodnota může mít různou míru významnosti, která pak ovlivňuje chování jedince.⁸³

Psychologie vymezuje hodnoty jako předměty postojů, které hrají v životě člověka významnou roli, ovlivňují jeho životní styl a podle vztahu podřízenosti a nadřazenosti jsou uspořádány do osobní stupnice hodnot. Soustava hodnot, kterou jedinec přijímá, se označuje jako hodnotový systém. Osvojené hodnoty a hodnotový systém jedince tvoří hodnotovou orientaci.⁸⁴

Hodnotovými orientacemi nazýváme zaměřenost na cíle, které rozhodují o důležitostech života. Toto usilování ubezpečuje jedince o tom, že

⁸¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, s. 458.

⁸² Srov. DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I.* s. 108.

⁸³ Tamtéž, s. 107.

⁸⁴ Tamtéž, s. 107.

život má smysl. V životě jedince dochází k událostem a situacím, ve kterých se lidé hodnotově odlišují (založení rodiny význam kariéry aj.) a které jim dávají pocit jisté důležitosti, odhodlání atd. Pokud jedinec ztratí své zásadní hodnoty, zpravidla ho tato situace vede ke krizi a jeho život ztrácí smysl. Naproti těmto lidem existují jedinci, které tato situace naopak posílí, obohatí a posouvá je dál.⁸⁵

Při diagnostice hodnotové orientace se využívá řada diagnostických metod. Nejčastěji je využíváno dotazníků. Nejznámějším z nich je Test hodnot (Allport, Vernon a Lindzey), který zařazuje dotazované do některé z kategorií: typ teoretický, typ ekonomický, typ estetický, typ sociální, typ politický (mocenský), typ náboženský. Dalším testem je Test hierarchie hodnot (H. Rokeach), který obsahuje 2 skupiny. Každá skupina obsahuje 18 hodnot (položek), ze kterých má jedinec sestavit vlastní hierarchii hodnot. Jednu skupinu tvoří položky cílových hodnot představující žádaný konečný stav existence (život v blahobytu, život plný radosti a volna apod.) a druhou položky instrumentálních hodnot představující žádaný způsob chování (veselý, tvůrčí apod.).⁸⁶

3.3.3 Diagnostika zájmů

Pokud se učitel rozhodne u žáků provádět výzkum zájmového zaměření žáků, má možnost vybrat si z několika již sestavených standardizovaných dotazníkových metod nebo může použít dotazník vlastní konstrukce.⁸⁷

Mezi nejstarší dotazníky týkajících se zájmů patří Strongův zájmový inventář (Strong Vocational Interest Blank – SVIB) z roku 1927, který obsahuje přibližně 400 položek a je proveden ve dvou formách, které jsou určeny pro obě pohlaví. Položky představují druhy relativně specifických aktivit (hrát na klavír, sbírat mince, pronášet řeč apod.). Ke každé položce respondent vyjadřuje svoji odpověď ve formě odpovědi jako „mám rád“, „nemám rád“, „je to pro mě indiferentní“. Další typy otázek jsou kladeny tak, že jedinec na ně odpovídá formou výběru ze dvou alternativ (raději pracuji s věcmi x raději pracuji s lidmi).

⁸⁵ Srov. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*, s. 122.

⁸⁶ Srov. DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I.* s. 108-109.

⁸⁷ Srov. HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 97.

Pomocí tohoto dotazníku je umožněno měřit základní zájmy (umění, matematika, sociální služba, prodej, vyučování), zájmy týkající se profesní oblasti (policista, zemědělec, učitel) a zájmy neprofesionální, které udávají např. charakter zájmů závislých na pohlaví, úroveň specializace aj.⁸⁸

Dalším dotazníkem používaným k diagnostice zájmů je Test hierarchie zájmů, jehož autory jsou V. Černý a V. Smékal. Respondent párově srovnává věty (pracovat v obchodě x působit na lidi), které jsou rozděleny do sedmnácti různých zájmových zaměření, která jsou rozdělena do tří kategorií: zájmy o myšlenky, zájmy o lidi a zájmy o věci.⁸⁹

VI. Hrabal st. sestavil dotazník určený pro zjišťování zájmového zaměření, který je určen žákům navštěvujícím poslední ročníky ZŠ. Dotazník Základní zájmová zaměření pomáhá dospívajícím při výběru jednotlivých typů středních škol a učebních oborů. *„Jeho úkolem je zjistit zájmové zaměření na školu, intelektuální činnost, na manuální a praktickou činnost a na 4 úrovně povolání podle nároku na vzdělání a samostatnost při jejich vykonávání“*.⁹⁰

Dalšími dotazníkovými metodami jsou: „Brněnský katalog zájmů“, který byl sestaven na principu Katalogového testu Baumgartenové a Tramera (Bücherkatalog Test BKT). Obsahuje 120 knižních titulů, které dotazovaný označuje pomocí čtyřstupňové škály dle intenzity svého zájmu. Test zjišťuje čtrnáct zájmových oblastí (sportovní, intelektuální, praktické aj.). „Dotazník zájmů“ (I. Baliga), který je určen žákům 6-8. třídy ZŠ a který zjišťuje rozdíly v zájmovém zaměření.⁹¹

3.4 Problematika diagnostiky zájmů v souvislosti s profesní přípravou pubescentů

Pubescenti stojí před otázkou výběru své budoucí profesní orientace, která je dána výběrem středních škol a odborných učilišť. S tímto problémem se mohou

⁸⁸ Srov. DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I.* s. 105.

⁸⁹ Srov. HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 97.

⁹⁰ HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 97

⁹¹ Srov. HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*, s. 97.

žáci obracet ve svých školách na výchovného poradce, mezi jehož úkoly patří také poradenská činnost při volbě povolání. Bohužel tito poradci nemají možnost využívat tak kvalitní metody, jak je tomu v zahraničí. To je dáno především tím, že v České republice se již několik let, ve srovnání se zahraničím, téměř nikdo problematice diagnostiky zájmů nevěnuje. Výchovní poradci jsou tedy odkázáni používat zastaralých metod, které jsou v dnešní době neaktuální a méně spolehlivé. Je to dáno především tím, že od vzniku diagnostických metod vznikala nová povolání a s tím souvisí i potřeba nových oborů na středních i vysokých školách. Důležitost dotazníků zabývajících se diagnostikou zájmů stoupá, protože je prokázán existující vztah mezi profesní volbou, pracovními výsledky a profesní spokojeností.⁹²

Učitelé se ve své praxi zaměřují na to, co se žáci učí, a jakých dosahují v učivu výsledků. Bohužel se zapomíná na okolnosti, které s učivem úzce souvisí. Například proč se žáci učí, jakou mají motivaci k učivu a jakou spojitost má tato motivace s jejich zájmy. Především zájmy žáků II. stupně ZŠ se ocitají na okraji pozornosti pedagogů. Přitom zájmové dotazníky mohou učiteli poskytnout cenné informace nejen o profesním zaměření žáka, ale také proč někteří nadaní žáci dosahují slabých školních výsledků.⁹³

3.5 Využití diagnostiky zájmů v institucích nabízející zájmové činnosti

Nejčastějšími institucemi nabízející zájmové činnosti jsou základní školy, sdružení a organizace. Žáci ve škole tráví poměrně velkou část dne a proto je také namístě, aby se učitelé zajímali nejen o znalosti a prospěch žáků, ale také o jejich zájmy, které také z velké části ovlivňují jejich studium. Přehled zájmů žáků pak může pozitivně ovlivnit práci s dětmi, jejich porozumění a vzájemné vztahy. V rámci školního poradenství zaujímá diagnostika zájmů významnou funkci

⁹² MEZERA, A. Hollandova teorie profesního vývoje. [on-line]. 2006, poslední aktualizace 7.1. 2006. [cit 2008-6-14]. Dostupné na WWW: < <http://d.nipax.cz> >.

⁹³ Tamtéž

u pubescentů ukončujících školní docházku, a to při výběru zaměření na budoucí profese.

Diagnostika nemá využití pouze ve školských zařízeních. Důležité uplatnění nachází také ve sféře výchovy mimo vyučování a ve volném čase. Pro děti jsou nejnáze dostupné školní družiny a školní kluby, které tvoří součást základních škol. V rámci svého působení mají možnost zřizovat zájmové kroužky, jejichž prostřednictvím se mohou u dětí a pubescentů utvářet nové zájmy, formovat a dále se vyvíjet. Základní škola plní také funkci zprostředkovatele. Žáky informuje o zařízeních nabízející zájmové útvary, které škola mnohdy nemůže žákům nabídnout. Z tohoto důvodu by nemělo být opomíjeno zjišťování zájmů žáků. Zařízení z výsledků diagnostikování může dále s výsledky pracovat a nastavit tak organizaci zájmových útvarů vzhledem ke svým možnostem a s přihlédnutím na zájmy žáků.

Školní družiny, školní kluby, různá volnočasová střediska a sdružení a další jiná zařízení nabízející zájmové aktivity, plní důležitou funkci, a to prevenci sociálně patologických jevů. Zájmové činnosti umožňují dětem a mládeži trávit smysluplně svůj volný čas a tak je chrání před negativními vlivy. Z tohoto důvodu je diagnostika zájmů důležitá, protože pokud budou instituce dětem a mládeži nabízet takové aktivity, které jsou pro ně atraktivními a shodují se s jejich zájmy, nebudou v tak velké míře vyhledávat zájmy nežádoucí.

ZÁVĚR

V současné době se stále více rozšiřují zájmy. Tento jev je dán vývojem a pokrokem lidstva. Zájmy významně ovlivňují život každého člověka již od předškolního věku. Nejzásadnější vývojové období tvoří pubescence, kdy se jedinec pohlavně a duševně vyvíjí a pohlavně dozrává. To vše je dáno hormonálními změnami, které se odráží v psychickém stavu dospívajícího. Vlivem těchto psychických změn přichází jedinec do konfliktu sám se sebou i s okolím, a to především s autoritami. Vlivem těchto konfliktů a pocitů nepochopení nachází jedinec oporu u svých vrstevníků, kteří v tomto období zaujímají významné místo v jeho životě.

Pokud není rodinné prostředí pro pubescenta příznivé, hrozí velká pravděpodobnost, že dospívající začne hledat útočiště v partách, jejichž chování nemusí být v souladu se společenskými normami a zákony. Tomu lze předcházet včasnou prevencí, která má základ v rodině jedince. Účinnou prevencí mohou být také zájmy, a to v tom případě, pokud má jedinec silné zájmové zázemí. Svě zájmy má dospívající možnost rozvíjet v rámci různých zájmových útvarů, které nabízí jednotlivé instituce. Ve školních klubech, střediscích, sdruženích a dalších zařízeních mohou jedinci smysluplně trávit svůj volný čas, scházet se s vrstevníky a rozvíjet své zájmy.

Asi nejdostupnější pro většinu jedinců se stává základní škola, do které pubescent dochází. Škola je místem, kde se setkává se svými vrstevníky, učiteli jako autoritami a kde je připravován na svoji budoucí profesní orientaci.

Z tohoto pohledu je nezbytné, aby učitel, který přichází každodenně do kontaktu se svými žáky, znal zásadní činitele ovlivňující jejich jednání. Mezi ně bezesporu patří pubescentovy zájmy. Ty mají vliv na žákův prospěch a tvoří jednu ze složek ovlivňující, jakým směrem se bude ubírat další stupeň jeho vzdělávání.

Diagnostika zájmů je jednou z úloh pedagogicko-psychologické diagnostiky. Tu umožňují různé dotazníky, které zjišťují žákovo zájmové zaměření. Prostřednictvím jejich výsledků si mohou pedagogové utvořit jasnější

obraz o žákově zaměření a dále s těmito výsledky ve výchovně vzdělávacím procesu pracovat. V současné době se u nás problematice diagnostiky zájmů nevěnuje taková pozornost, jak tomu bylo v dřívější době. Z tohoto důvodu je využíváno metod, které nejsou vzhledem k vývoji tolik spolehlivé.

Cílem této práce bylo zmapovat problematiku diagnostiky zájmů v náročné vývojové etapě jedince, a to v období pubescence. Podařilo se mi zpracovat různá odvětví související s danou problematikou, ale bohužel se mi nepovedlo v této práci představit diagnostiku zájmů do takové hloubky, jak jsem v úvodu zamýšlela.

Dnešní doba nám předkládá širokou nabídku zájmových činností umožňující podporovat snad všechny zájmy. Z tohoto pohledu je náročný výběr té činnosti, ke které má jedinec největší předpoklady a která mu umožní být v dané oblasti úspěšný. Optimální je, pokud se jedinci podaří svůj zájem uplatnit ve svém budoucím zaměstnání. To má vliv na míru spokojenosti jak v jeho profesním, tak v soukromém životě. Z tohoto důvodu je důležité dále vyvíjet metody diagnostiky zájmů, které budou vycházet z aktuálního stavu společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BARTOŠ, M. *Zájmová činnost ve volném čase*. Praha: Práce, 1983.
- DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*. Praha: H&H, 1992. ISBN 80-85467-69-0.
- DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000. ISBN 80-7040-402-7.
- GEIST, B. *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář, 2000. ISBN 80-86226-07-7.
- HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN 978-80-7290-265-1.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: 1993.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HRABAL, V. *Diagnostika: Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0319-5.
- JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
- KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2000. ISBN 80-7204-156-8.
- KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Vysoké učení technické, 200. ISBN 80-214-1844-3.
- NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-0993-0.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002.

ISBN 80-7178-711-6.

SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Berrister & Principal, 2000. ISBN 80-85947-80-3.

TRPIŠOVSKÁ, D. *Psychologie osobnosti: výkladový slovník*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2007. ISBN 978-80-7074-928-8.

TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. 2. přeprac. vyd. Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-88778-99-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80 246-0956-8.

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.

Socilia 2000, Mládež a volný čas. Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Hradci Králové. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-760-9.

Internetové zdroje

MEZERA, A. *Hollandova teorie profesního vývoje*. [on-line]. 2006, poslední aktualizace 7.1. 2006. [cit 2008-6-14]. Dostupné na WWW: < <http://d.nipax.cz>>.

Poslání a cíle. [on-line]. Dostupné na WWW: <<http://verejnost.skaut.cz/skauting/poslani-a-cile/>>.

VRBA, J. *Soubor metodických textů k činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže, školních klubů, školních družin, domovů mládeže*. [on-line]. 2002, poslední aktualizace 23.10. 2006. [cit 2008-6-17]. Dostupné na WWW: < <http://www.msmt.cz>>.

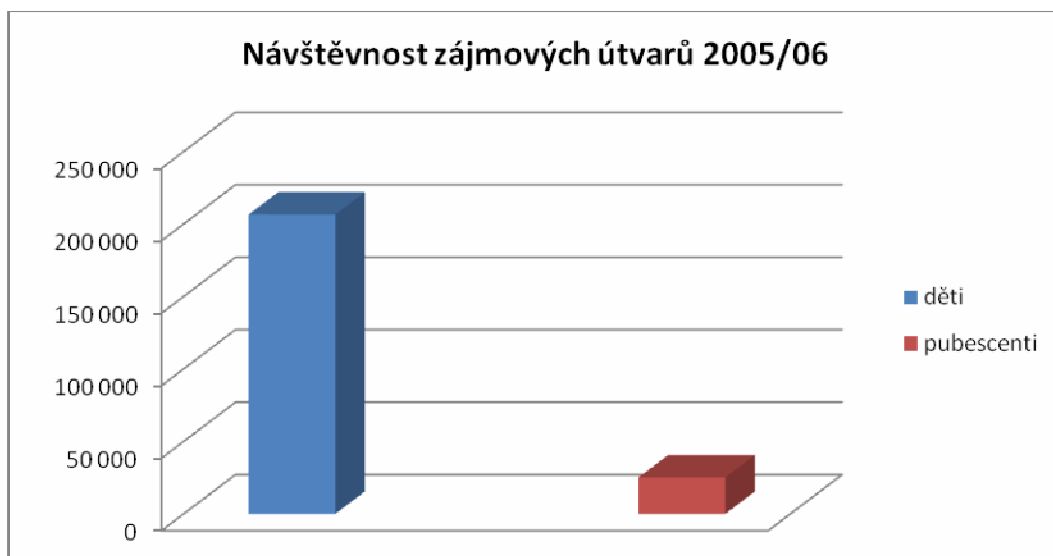
Výroční zprávy M-ČČK za rok 2005. [on-line]. 2005. [cit 2008-06-17]. Dostupné na WWW: < <http://www.mladezcek.org/>>.

SEZNAM PŘÍLOH

- I. Graf znázorňující návštěvnost zájmových útvarů u dětí a pubescentů
- II. Vývoj trestné činnosti u dětí v letech 1996-2006

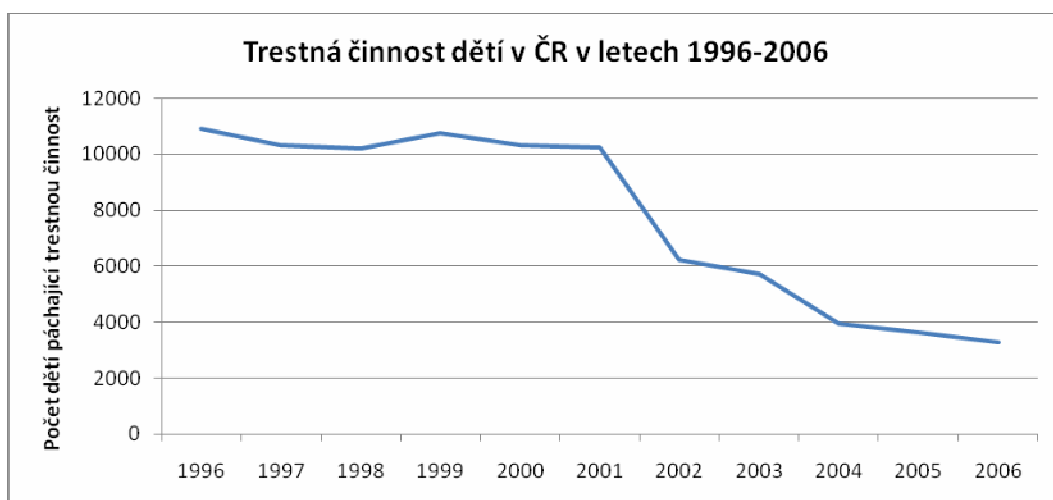
PŘÍLOHY

Příloha I. Graf znázorňující návštěvnost zájmových útvarů u dětí a pubescentů

(Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání: Výkonové ukazatele 2005/06)

Příloha II. Vývoj trestné činnosti u dětí v letech 1996-2006

(Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR: Statistická ročenka kriminality rok 2006)

ABSTRAKT

VAŇÁSKOVÁ, L. *Diagnostika zájmů v období pubescence*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Iva Žlábková.

Klíčové pojmy: diagnostika, zájmy, pubescence, zájmové činnosti, volnočasová zařízení, diagnostické metody

Práce se zabývá diagnostikou zájmů u pubescentů a jejím využitím ve výchovně vzdělávacím procesu. Práce je rozdělena do tří hlavních částí, které pojednávají o zájmech obecně, o zájmech v období pubescence a o možnostech diagnostiky zájmů.

První část pojednává o zájmech jako takových, zabývá se zájmovými činnostmi a zařízeními, která je nabízí. Část druhá charakterizuje období pubescence a zájmy v tomto období. Pozornost je věnována činitelům, podílejícím se na utváření a formování zájmů, úskalím, které toto náročné období doprovází a zájmovým činnostem jako způsobu prevence před sociálně patologickými jevy pubescentů. Třetí část obsahuje pedagogicko-psychologickou diagnostiku, která se zabývá diagnostikou zájmů a diagnostikou motivační oblasti osobnosti. V závěru kapitoly jsou představeny dotazníkové metody, jejichž prostřednictvím jsou zájmy zjišťovány.

ABSTRACT

Diagnostics of Interests in the Pubescence

Key words: diagnostics, interests, pubescence, hobby- activities, free time facilities, diagnostic methods

This work inquires into diagnostics of teenagers' interests and its using into educational process. My work is divided into three main parts, which dissertate generally about interests, about interests' in the pubescence and about possibilities of interests' diagnostics.

The first part disserts on interests generally, it engages in free time activities and facilities which can offer them. The second part characterizes pubescence and teenagers' interests in this period. An attention is devoted to factors, which are partaken in forming and creating interests by an effort, which goes with this difficult period. Then also free time activities which are the way of prevention against social pathological effects of teenagers. The third part represents pedagogical and psychological diagnostics, which is interested in diagnostics of free time activities and diagnostics of personality.